

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 27 juni 2011

Mål nr

T 128-10

KLAGANDE

Carmeuse S.A.
Rue du Château 13 A
BE-5300 Seilles
Belgien

Ombud: Advokaterna JD och JE

MOTPART

SMA International B.V.
P.O. Box 3030
NL-1801 GA Alkmaar
Nederländerna

Ombud: Professor EN

SAKEN

Talan mot skiljedom

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom 2009-11-18 i mål T 7325-08

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Det åligger tingsrätten att efter målets återupptagande pröva frågan om skyldighet för part att utge ersättning för motparts rättegångskostnad i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Carmeuse S.A. har yrkat att Högsta domstolen ska fastställa att SMA International B.V. inte har rätt att inlösa den omtvistade aktien enligt 22 kap. aktiebolagslagen (2005:551), om SMA International B.V. genom avtal med Carmeuse S.A. har avstått från sådan rätt.

SMA International B.V. har bestritt ändring och för egen del yrkat att Högsta domstolen ska förplikta Carmeuse S.A. att ersätta SMA International B.V:s rättegångskostnad i Högsta domstolen.

Carmeuse S.A. har bestritt SMA International B.V:s yrkande om ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Den 9 oktober 1997 träffade SMA International B.V. (SMA) och Carmeuse S.A. ett avtal, Joint Venture Agreement, i vilket parterna reglerade sina inbördes förhållanden som ägare av hälften var av aktierna i det svenska bolaget SMA Svenska Mineral AB. Av artikel 15.2 i avtalet framgår bl.a. att under vissa förutsättningar har SMA rätt att köpa alla utom en aktie av Carmeuse. Med tillämpning av avtalets artikel 15.2 fastställdes i skiljedom den 28 september 2006 att SMA hade rätt att inlösa alla Carmeuse tillhöriga aktier i det svenska bolaget utom en. Inlösen har skett i enlighet med skiljedomen.
2. Den 23 april 2007 meddelades en skiljedom mellan parterna angående tvångsinlösen enligt 22 kap. aktiebolagslagen (2005:551) vari skiljenämnden bl.a. fastställde att SMA har rätt att lösa in Carmeuse kvarvarande aktie i SMA Svenska Mineral AB till det fastställda lösenbeloppet 10 000 kr.
3. Carmeuse förde talan mot skiljedomen och yrkade att tingsrätten i särskild dom skulle fastställa att SMA inte har rätt att lösa in den omtvistade aktien enligt 22 kap. aktiebolagslagen, om svarandebolaget genom avtal har avstått från en sådan rätt. Carmeuse påstod, vilket SMA bestred, att svaranden genom avtalet avstått från en rätt att påkalla inlösenförfarande enligt 22 kap.
4. Tingsrätten beslutade att genom särskild dom (mellandom) pröva

frågan huruvida SMA enligt 22 kap. aktiebolagslagen har rätt att inlösa den omtvistade aktien även om bolaget genom avtal har avstått från en sådan rätt. I mellandom förklarade tingsrätten att SMA har rätt att inlösa den omtvistade aktien även om bolaget genom avtal med Carmeuse har avstått från en sådan rätt.

5. Carmeuse överklagade till hovrätten, som har fastställt tingsrättens domslut.

Högsta domstolens bedömning

6. Enligt 22 kap. 1 § första stycket aktiebolagslagen har en aktieägare som innehar mer än nio tiondelar av aktierna i ett aktiebolag (majoritetsaktieägaren) rätt att av de övriga aktieägarna i bolaget lösa in återstående aktier. Den vars aktier kan lösas in har rätt att få sina aktier inlösta av majoritetsaktieägaren. Enligt 22 kap. 6 § ska en majoritetsaktieägare som vill lösa in aktier i ett bolag enligt 1 § och det inte kan träffas överenskommelse om detta, hos bolagets styrelse skriftligen begära att tvisten avgörs av skiljemän.

7. Rätten att få till stånd inlösen har funnits länge. Den har bl.a. motiverats med att den underlättar fusioner mellan moderbolag och dotterbolag. Minoritetsaktieägarnas rätt att begära inlösen hänger samman med att en minoritet, som innehar mindre än en tiondel av aktierna i bolaget, saknar möjlighet att utöva många av de rättigheter som aktiebolagslagen annars tillerkänner en minoritet. Genom reglerna om rätt att begära inlösen har minoriteten getts en möjlighet att ta sig ur den utsatta position som detta innebär. Allmänintresset av rationella

ägarförhållanden inom näringslivet har också angetts som ett skäl för tvångsinlösenrätten (prop. 2004/05:85 s. 437 ff.). Det är inte möjligt att med rättslig verkan i bolagsordningen föreskriva att någon rätt eller skyldighet till inlösen inte ska finnas eller att en sådan rätt eller skyldighet ska inträda under andra förutsättningar än de som anges i lagen (se a. prop. s. 809).

8. I målet är emellertid inte fråga om i bolagsordningen föreskriva begränsningar utan om vad som gäller när aktieägare träffat avtal om begränsningar av rätten till tvångsinlösen. Syftet med s.k. aktieägaravtal är att bestämma aktieägarnas förhållande till varandra och till bolaget. Aktieägaravtal anses dock som huvudregel bara binda parterna och sakna verkan i förhållande till aktiebolaget. Härom är doktrinen i princip enig. Det brukar sägas att den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen medför att avtal mellan aktieägare aldrig i frånvaro av lagstöd får aktiebolagsrättsliga verkningar.

9. Frågan är då vad som avses med att avtal saknar aktiebolagsrättsliga verkningar.

10. I doktrinen råder delade meningar i frågan (se t.ex. Sten Andersson m.fl., Aktiebolagslagen, En kommentar, Del II, suppl. 3 april 2008, s. 22:3, Niklas Arvidsson, Aktieägaravtal. Särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar, Ak. avh. 2010, s. 19 f. och 116 ff., Niklas Arvidsson, Aktieägaravtalet och dess rättsverkningar, Ny Juridik 4:10, s. 52 ff. samt Erik Nerep, Aktiebolagsrättslig verkan av aktieägaravtal – särskilt om begränsningar i rätten till tvångsinlösen enligt ABL 22 kap., Festskrift till Torkel Gregow, 2010, s. 355 ff.).

11. Uttrycket att aktieägaravtal saknar verkan i förhållande till aktiebolaget leder närmast tanken till att innebörden skulle vara att aktieägaravtal inte binder bolaget eller bolagsorganen. Eller, som Carmeuse anfört, att man bör lägga fokus på vilka eventuella verkningar en tillämpning av aktieägaravtalet får i förhållande till bolaget. Detta har också framförts i doktrinen som ett sätt att tolka principen.

12. I samband med att frågan om begränsningar i rätten att överlåta aktier behandlades i motiven till aktiebolagslagen anfördes att frågor om möjligheterna till och verkan av avtal mellan aktieägarna i grund och botten är av avtalsrättslig, inte aktiebolagsrättslig, natur och därför inte bör regleras i aktiebolagslagen (a. prop. s. 251). Det är svårt att förstå detta uttalande på något annat sätt än att lagstiftarens uppfattning är att det som regleras i aktiebolagslagen är av aktiebolagsrättslig natur. Vidare konstaterades då utgångspunkterna för aktiebolagslagen slogs fast att en viktig aspekt är reglernas flexibilitet. Det finns en mängd regler i aktiebolagslagen som är uppställda enbart i aktieägarnas intresse. En princip i svensk aktiebolagsrätt är dock att det är möjligt att avvika från dessa regler, under förutsättning att alla aktieägare går med på det. I den utsträckning lagens regler syftar enbart till att erbjuda aktieägarna ett sätt att reglera sina mellanhavanden menade lagstiftaren att det är logiskt att aktieägarna, om de så vill, får reglera dessa på annat sätt än vad som anges i lagen. Därför utökades även aktieägarnas möjligheter att reglera frågor i bolagsordningen. Det anfördes emellertid också att åtskilliga aktiebolagsrättsliga frågor över huvud taget inte bör överlämnas till aktieägarna att avgöra utan fordrar en tvingande lagreglering (a. prop. s. 202).

13. Lagstiftarens avsikt synes alltså ha varit att låta aktiebolagslagens bestämmelser avgöra huruvida avtal som berör frågor som regleras i aktiebolagslagen kan få någon aktiebolagsrättslig verkan. Härför talar även det förhållandet att regeringen inte följde Lagrådets förslag att ta in en bestämmelse om att överlåtelsebegränsningar saknar verkan mot bolaget. Regeringen ansåg att en sådan bestämmelse skulle innebära en risk för oönskade motsatsslut i andra delar av lagen (a. prop. s. 251 och 546 f.).

14. Rätten till tvångsinlösen kan, som nämnts, inte begränsas i bolagsordningen. När frågan om möjligheten att i bolagsordningen inskränka eller ta bort majoritetsaktieägarens rätt till inlösen diskuterades i motiven, ansågs starka skäl tala emot en sådan ordning (a. prop. s. 439). Att det skulle vara möjligt att i ett aktieägaravtal, på ett sätt som medför verkan i ett tvångsinlösenförfarande, på förhand inskränka majoritetsaktieägarens rätt berördes över huvud taget inte. De syften som föranlett regeln om tvångsinlösen – att underlätta fusioner, behovet av ett minoritetsskydd och allmänintresset av rationella ägarförhållanden inom näringslivet – skulle förfelas om det vore möjligt att i aktieägaravtal på förhand inskränka den rätt till tvångsinlösen som lagen ger.

15. Något utrymme att i aktieägaravtal, med verkan i ett tvångsinlösenförfarande, på förhand inskränka aktiebolagslagens bestämmelser om tvångsinlösen kan därför inte anses föreligga.

16. Av det anförda följer att SMA enligt 22 kap. aktiebolagslagen har rätt att inlösa den omtvistade aktien även om bolaget genom avtal har

avstått från en sådan rätt. Hovrättens domslut ska därför stå fast.

17. Frågan om skyldighet för part att utge ersättning för motparts rättegångskostnad i Högsta domstolen bör prövas av tingsrätten efter målets återupptagande där (jfr NJA 1991 s. 209).

I avgörandet har deltagit: justitieråden Kerstin Calissendorff, Per Virdesten (referent), Gudmund Toijer, Lena Moore och Johnny Herre
Föredragande justitiesekreterare: Charlotte Edvardsson